

„Vajon lesznek-e szebb napjaim valaha is?”

Takáts Gyula finn élményei

A *Nyugat* harmadik nemzedékének költői közül többen gyakran és szívesen utaztak távoli tájakra. Érdekes egy pillantást vetnünk arra, hogy a nemzedék három, immár legendás pécsi egyetemistájának érdeklődése merre irányult. *Tatai Sándor* elsősorban Nyugat-Európa felé tájékozódott, míg *Weöres Sándor*t a misztikus távol-kelet vonzotta. Minden bizonnyal a közös pécsi egyetemi évekre eredeztethető *Takáts Gyulának* az a szándéka, hogy bejárja a finn vidéket. Huszonhat esztendő, első kötetét, a *Kút*-at kedvezően fogadja a kritika, megjelenés előtt áll a *Kakuk a dombon*, tehát a költői indulás nagyon biztatóan indul.

Alaposan és körültekintően, ám mégis izgatottan készül az útra. Megkeres mindenkit, aki itthon információkkal láthatja el, ezek közül talán leghasznosabbak *Képes Géza* tanácsai.¹ „Az északi tervekért csak dicsérni tudlak. Nincs semmi ok a megtorpanásra” – biztatja a költőtársat 1937. április 8-án keltezett levelében, majd gyakorlati tanácsokkal látja el Takáts Gyulát. Ezek között szerepel, hogy egy kaposvári politikai laptól szerezzen munkatársi igazolványt, legyen rajta a lap pecsétje és francia nyelven annak kérése, hogy segítsék az igazolvány birtokosát munkájában. „Na mármost erre a magyarok persze köpnek” – írja Képes, de külföldön ingyen vasúti jegyet adnak rá. Címekkel, nevekkel is ellátja, és olyan, látszólag jelentéktelennek tűnő apróságokra is felhívja figyelmét, hogy például ne használja a nemesi „de”-t vagy pláne a „von”-t, mert északon ezt rossz néven veszik. A nagy ráhangolódást jelzi, hogy vers is születik a készülődésben *Suomi utazás előtt* címmel, melyben tetten érhetjük a költő vágyakozását:

„Mint a szőke lány epres erdőre,
mint a csikó sarjadó mezőre,
úgy vágyom jó rokon nézőre,
észak-erdőre, tavas mezőre.”²

S ha már ezeket a sorokat idézzük, érdemes megállnunk egy pillanatra. Mert ebből is láthatjuk: Takáts Gyula északra vágyásának kettős oka lehetett. Az egyik: a fenyvesek, tavak, havak látása, hiszen ne feledjük el, hogy a költő a történelem mellett földrajz-geológia szakosként is végzett az egyetemen, nota bene, doktori disszertációját is földrajzi témából írta.³ Későbbi munkásságában is

¹ Képes Géza levele. Takáts Gyula: *Helyét kereső nemzedék*. Bp., 1984. Magvető Könyvkiadó. P.178.

² Takáts Gyula: Május. Kaposvár, 1939. Új Somogy Nyomda- és Lapkiadó Rt. p.53.

³ Takáts Gyula: *A somogyi Nagyberek*. Adatok a somogyi Nagyberek gazdaság- és településföldrajzához. (Doktori értekezés) Pécs, 1934. Kultúra Könyvnyomdai Műintézet, 40 p. (Specimina Dissertationum Facultatis Philosophicae Regiae Hungaricae Universitatis Elisabethinae Quinüeclesiensis, 51 p.).

mindenkor elsőrenden ott láthatjuk a természetet, az embert körülvevő világ dicséretét, szeretetét. Ám az út másik mozgatója kétségkívül a magyarság rokon népének meglátogatása volt. S itt nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt aényt sem, hogy a *Kalevala* első magyar fordítója, *Vikár Béla* tulajdonképpen földije Takáts Gyulának.⁴ Azt, hogy milyen hatással volt a költőre a Kalevala olvasása, láthatjuk a Vikár születésének századik évfordulóján elmondott emléktábla avató beszédből. Takáts Gyula, már mint megyei múzeumigazgató és költőtárs, azt mondja a hetesi szülőháznál elhelyezett emléktábla avatásán: „Egy rokoni nép eposza, a Kalevala, mely irodalmunkba Vikár szellemével épült. Az 50 ének 22795 sora a betesi leégett, zsúpos, sövényfalú ház szülőttének olyan alkotása, mely szépségével és ihletével mégcsak ezután hozza meg igazi termését. Ha áll Lönnrot-ra, hogy „ő a legnagyobb finn író”, mit mondjunk akkor Vikár Bélára? A magyar Kalevalával legnagyobb költőink sorába lépett.”⁵

De nem szabad megfélekednünk arról a tényről sem, hogy éppen ezekre az időkre esik a nagy Kalevala-ünnep, hiszen száz esztendeje történt, hogy 1835. február 28-án Lönnrot Illés letette a Finn Irodalmi Társaság asztalára a Kalevala kéziratát. Az esemény megünnepléséből – immár Vikár remekbeszabott fordításával a háta mögött – a magyar irodalmi élet is méltán vehette ki részét. A *La Fontaine Irodalmi Társaság* megjelentette a Kalevalát, és a jubileumi kiadás jelentőségét csak növelte, hogy a finn vallásügyi miniszter kezdeményezésére a *Finn Papirosgyárak Egyesülete* ajándékpapírral segítette a könyv megjelenését, míg a magyar vallás- és közoktatási minisztérium megnyitotta az iskolai intézetek és népkönyvtárak kapuit a kétkötetes ünnepi kiadvány előtt. Érdemes megjegyeznünk, hogy a kötetet a kor egyik leghíresebb finn művésze, *Akseli Gallen-Kallela* illusztrálta.⁶ Nos, az ilyen felfokozott ünnepi hangulatban talán nem is meglepő, hogy a fiatal somogyi költő szeretné fölkeresni azt a vidéket, ahol a Kalevala rúnói⁷ születtek.

A nagy előkészületek után 1937 nyarán aztán útnak indul Takáts Gyula. A teljes költői pálya ismeretében azt mondhatjuk, hogy életének meghatározó útja lett az északi kitekintés. Elég csak azokra a rúnókra gondolnunk – szám szerint nyolcra – amelyeket ott és az emlékek ihletésében hazatérve írt. Ezek a *Május* című kötetben jelentek meg 1939-ben.⁸

Ritka ajándéknak tekinthetjük, hogy ez a nyolc vers hamarosan finn nyelven is hozzáférhető lesz. Ezt a Takáts Gyula irodalmi hagyaték egyik lelkes gondozójának, az unokahúgnak, *Parill Orsolyának* köszönhetjük. Az ő bátorítására és biztatására egy derék finn újságíró és irodalmár, a nyelvünket kiválóan beszélő *Lassi Mäkinen* átültette költőnk rúnóit saját nyelvére. Lassi Mäkinen

⁴ Hetesen született 1859. április 1-jén.

⁵ Takáts Gyula: *Képek és versek útján*. Kaposvár, 1961. Somogy Megyei Tanács VB. Művelődési Osztálya. P.70. ⁶ Akseli Gallen-Kallela, eredeti nevén Axél Waldemar Gallén (1865. április 26. – 1931. március 7.) Finn festő, építész, iparművész. Stílusa a nemzeti romantikától a realizmuson és a Jugendstilen át a szimbolizmusig ívelt.

⁶ Kalevala. Bp. 1935. La Fontaine Irodalmi Társaság. Jubileumi kiadás. p.333.

⁷ Rúnó finn szó, jelentése: dal.

⁸ Ld. 2. hivatkozás.

vállalkozásának hamarosan az olvasók is tanúi lehetnek, hiszen a *Takáts Gyula Alapítvány Kuratóriumának* centenáriumi tervei között szerepel, hogy a költő születésének századik esztendejében megjelenjenek ezek a versek egy kétnyelvű füzetben.⁹

A verseken kívül veretes próza is születik az út kapcsán. Érződik, hogy Takáts Gyulát nem hagyta nyugodni az a felfokozott élménygazdagság, amit az út során szerzett.

„Messziről az erdőkből emelkedő gránitdombokról esténként nyírkéregkürt hívogatta a lassan szürkülő, haldokló éji fényt. Jäppiläben köszöntött rám az első igazi este, mely beszötte Suomi erdőit, tavait, zúgó vízeséseit... A nemzeti zászló, míg ott voltam, a rúdján lobogott.” – *tudósít bennünket* Aranyszínű világosság című esszéjében.¹⁰ *Érdekes lehet megemlíteni, hogy költészetében és prózájában is ritkán hivatkozik, s ritkán nyúl vissza a Bibliához, mint hivatkozási alaphoz Takáts Gyula. Ebben az esetben esszéjének címét mégis innen vett kifejezéssel jelöli.*¹¹

Nagyon szenvedélyes és áradó próza ez, s az északon látott tájak, helyzetek, emberek minduntalan a hazai világot, tájakat, ízeket, formákat juttatják eszébe. „Közvetlen a tóparton laktam, egy nyaralásra utazott család házában. Szobám egy finn parasztszoba mintájára volt berendezve. Faragott, emeletes ágy, sublót, rubásláda, hosszú fenyőasztal, sütésre, főzésre alkalmas tűzhely és a sarokban ott állt az elmaradhatatlan bölcső is. Mindez oly családiassá tette lakásomat, mintha bizony otthon lettem volna Somogyban. Talán épp szülőfalum egyik módos parasztházában.”¹² Ez a fajta prózai megoldás köszön aztán vissza néhány esztendő múlva a *Polgárjelöltek* című első Takáts-regényben is. Az élmények magával ragadják az író, ezt a sodrást tudja nagyon érzékeltetni Takáts Gyula, s ragadja ezzel magával az olvasót. Mert a finn útra emlékező esszé szövegéből kiragadott részek nem illenének-e bele a *Polgárjelöltek* bizonyos részeibe? Bizonyítékként a fentiek mellett az ilyen sorokra gondolunk: „Vacsorára mézet, vaját, halat, rozs- és búzakenyeret ettünk, gőzölgő, tejszínes kávéval. Életem legtisztább öröme s legüdebb napjait töltöttem az egyszerű, vendégszerető emberek között. És közöttük bizony sokszor tűnődtem azon: Vajon lesznek-e szebb napjaim valaha is? – Naponta hajnallal keltünk, későn feküdtünk, és négyszer mentünk föl a halászgátra a hosszú keresőpálcákkal. Ilyenkor a kapukon a vízsdorba eresztett, keretes halfogóládákat búztunk föl, melyek ott bújtak meg minden egyes gátkapu részében úgy, hogy a vízzel küszködő, árral szemben tornászó lazac kénytelen volt beleúszni, ha ösztönétől úzva északra iparkodott. Nemegyszer remegett

⁹ A Suomi utazás előtt, Fenyőcske Imatara zuhatagnál, Késő tanács a hóhatárról, Kymi folyónál, Világos éjszaka, Villámfénynél, Finn tanyán című versekről van szó.

¹⁰ Takáts Gyula: Tükrök szava–betűk arca. Jegyzetek–válaszok. Vallomások. Bp. 1985. Szépirodalmi, p.340.

¹¹ Ld: Észak felől aranyszínű világosság támad, Isten körül félelmetes dicsőség.” (Jób 37. 21-22).

¹² Takáts Gyula: Tükrök szava–betűk arca. Jegyzetek–válaszok. Vallomások. Bp. 1985. Szépirodalmi, p.340.

*meg kezünkben vad rázkódással a pózna, s nemegyszer búztunk föl tizen-nyolc-búsz kilós túfogu, acélzöld színű, életéért küszködő, izmos lazacot. A nap többi részét pisztrángozással töltöttük a sziklák közt futó Kymi partja- in.*¹³

Az út élményei, emlékei nagyon sokszor visszatérnek még Takáts Gyula alkotásaiban, lírájában, prózájában egyaránt. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha megemlítjük, hogy amikor 1948-ban a megyei múzeum élére nevezik ki, nagy elánnal lát munkához, és elsősorban mint a somogyi népi emlékek összegyűjtője, feldolgozója jelentkezik. Minden bizonnyal a finn tapasztalatoknak és a Kalevala-élménynek, Vikár Béla példájának köszönhetően fordul a somogyi népművészet, elsősorban a pásztorvilág felé. Gyűjtései azonban csak több évtized múlva kerülnek a nagyközönség elé.¹⁴

Ritkán adatik meg az embernek, hogy négy évtized múlva, immár élete alkonyán (bár Takáts Gyulánál e szófordulattal illik csínján bánni) visszatérhet ifjúkorának kedves, ám távoli színhelyeire. Ám költőnknek sikerül 1977-ben egy írószövetségi delegációban részt venni. A Lahti melletti Mukkulában rendezett írókonferencia egyik magyar íróvendégeként Tüskés Tiborral alkották a küldöttséget. Az útról útitársa, a költő barátja, egyik legjobb ismerője és méltatója, Tüskés Tibor külön esszében számol be.¹⁵ Takáts Gyula szempontjából nehéz időben kerül sor az utazásra, hiszen néhány hónappal korábban kell eltemetni első feleségét, s így nem tudja felszabadultan átengedni magát az úton rá váró élményeknek, a felidézett emlékeknek. Tüskés meghatottan említi, hogy az egyik kirándulás során Porvooban, a hajdani hanza városka egyik művészeti tárgyakat árusító boltjában Takáts Gyula vett egy asztalra állítható, keskeny keretű ezüst képtartót, amibe hazaérve Loncika¹⁶ fényképét tette. (Ez ma is látható a kaposvári Takáts Gyula Emlékházban, a költő hajdani dolgozószobájában. VI.)

Jellemző momentumot ír le esszéjében Tüskés Tibor. Az embert körülvevő világot mindenkor oly alaposan szemlélő, elemző, faggató költő ezúttal is kíváncsi a legkisebb változásokra, összefüggésekre is. *„Az egyik délelőtt – írja Tüskés – Helsinkiben a Seurasaari szigetre telepített finn skanzent néztük meg. Takáts Gyula elgondolkodva sétált a fából épített ódon lakóházak, gazdasági épületek, templomok között. Tűnődve szemlélte a balászélet eszközeit, a paraszti élet fából faragott használati tárgyait. Az egyik szín alatt egyetlen fatörzsből kivájt bodonhajót láttunk. Takáts Gyula megmérte a bosszát: – Tizenhét lépés.”*

Nem meglepő, hogy erről az útról is születnek versek, bár számszerűségében jóval kevesebb, mint negyven esztendővel korábban. Az egyik a *Negyven*

¹³ U.o.

¹⁴ Takáts Gyula: Somogyi pásztorvilág. Tanulmány. Kaposvár. 1986. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, p.128.

¹⁵ „Tudtam,Suomi szeret”. Tüskés Tibor: A hasznos szép költője. Kaposvár, 1996. Megyei és Városi Könyvtár. P.139.

¹⁶ Takáts Gyuláné Szabó Ilona.

év után *Seurassaariban*, a másik pedig *Anna Maija Nieminenéknél* című. Mindkét alkotás megjelent a költő összegyűjtött versei között, a *Más távlatban*.¹⁷

A hajdani emlékek, negyven esztendőn át őrzött emlékképek és a legfrissebb élmények érdekes szövevénye ez a két vers. Az elsőben például visszaköszönnek a Tüskés Tibor által leírt élmények is.

*„Tegnap volt?... Néhány perce csak...
Közben mi is volt?... S ha volt:
hol az?... Mintha csak a pillanat
folytatódna e fenyőfák alatt...
És tizenbét lépés a kiállított hajó.
Leléptem, mert tudtam, annyi...
De az a negyven!... Az akkort most folytatom?”¹⁸*

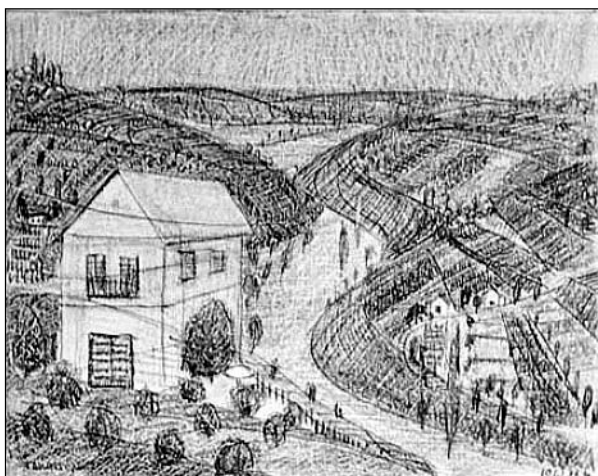
Az emlékezést azonban állandóan áthatja a fájdalom. Ritkán esik szó a sűríteni olyannyira tudó, kihagyásokkal drámát teremtő költőről. Időzzünk el egy pillanatra ennél a mesterien befejezett versnél:

*„Együtt készültünk ide, Veled
S most mérem: tizenbét lépés,
meg az a negyven... A Tiéd, ha három.
Visz a tölgyfa csónak... Nem is látom...”*

Bizony méltó sorok arra, hogy más népek nyelvén is olvashatóak legyenek. Takáts Gyula születésének századik évfordulója éppen az ilyen irodalomtörténeti figyelmességektől válhat emlékezetessé, s hosszabbíthatja meg egy irodalomra kedvezőtlen időben a költői emlékezetet.

¹⁷ Takáts Gyula: *Más távlat. Összegyűjtött versek 1967–1983. III.*: Szántó Piroska. Bp. 1987. Szépirodalmi, p. 416.

¹⁸ U.o.

Ivánfa-begy